

Cwiczenia na przykładzie tekstów kultury

Na maturze może się pojawić zagadnienie językoznawcze, na przykład stylizacja językowa.

Zadanie 1 – związane z zagadnieniem językowym

Wyjaśnij, odwołując się do podanego fragmentu powieści Władysława Reymonta i jeszcze jednego utworu literackiego, jaką funkcję może pełnić dialektyzacja.

Przykładowa realizacja tematu

Wprowadzenie

Lektury, które przywołam, omawiając temat, to „Chłopi” Władysława Reymonta i „Wesele” Stanisława Wyspiańskiego. Oba teksty są utworami młodopolskimi. „Chłopi” to powieść o rzeczywistości we wsi Lipce będącej zarazem mitycznym obrazem świata, „Wesele” – dramacie o spotkaniu środowisk miejskiego i wiejskiego na weselu artysty z chłopką. W obu tekstach poruszono ważny dla twórców Młodej Polski temat wsi i zastosowano stylizację na gwara, czyli **dialektyzację**. Oba utwory nie są w całości napisane gwara, lecz tylko pewne elementy podlegają stylizacji (czyli niektóre elementy upodobniono do gwary). W obu tekstach stylizację na gwara zastosowano w dialogach (w przypadku „Wesela” chodzi o osoby pochodzenia chłopskiego). W „Chłopach”, utworze epickim, który w odróżnieniu od dramatu, ma narratorka, niektóre partie narracji (tzw. narratorka – wsiowego gaduły) napisano językiem stylizowanym na gwara.

Rozwinięcie

- Środki językowe, użyte w podanym fragmencie „Chłopów”, które służą stylizacji na gwara:
- zmiany na poziomie fonetyki, np. „powiedanie” zamiast „powiadanie”,
 - zmiany na poziomie słownictwa (leksyki), np. słowa „niekt”, „ździebko”,
 - zmiany na poziomie fleksji (odmiany), np. „wama” zamiast „wam”,
 - zmiany na poziomie składni, np. „ani mi się pokazuj na oczy!..”

- Funkcje tych środków w tekście Reymonta:
- uwiarygodniają dialogi i postępujących się nimi bohaterów pochodzących ze środowiska wiejskiego,
 - dopełniają charakterystyki postaci,

- pozwalają czytelnikowi łatwiej się odnaleźć w realiach, poczuć atmosferę wsi (też partie narratorki) i poznać sposób myślenia bohaterów (np. zwracanie się do człowieka jak do zwierzęcia „wara” czy inne porównania świata ludzi do świata zwierząt, tak bliskiego mieszkańcom wsi).

W „Weselu” Wyspiańskiego użycie elementów gwarowych w dialogach postaci pozwala trafnie scharakteryzować ludzi, przybliżyć nam wiejskie typy, umożliwić poznanie stylów mówienia i myślenia osób z podkrakowskiej wsi. Jednocześnie wypowiedzi z gwara zdradzają pochodzenie bohaterów i wywydatniają kontrast pomiędzy postaciami o chłopskim rodowodzie a bohaterami wywodzącymi się z kręgów artystycznych i mieszczaństwa. Kontrast pomiędzy wypowiedziami ludzi z dwu środowisk oddaje to, jak pozorne jest zbliżenie pomiędzy tymi dwoma różnymi światami. A właśnie pozornosc spotkania jest tematem utworu Wyspiańskiego.

Zakończenie

W obu utworach dialektyzacja przybliżyła czytelnikowi świat przedstawiony, pozwala lepiej scharakteryzować postaci, środowiska, czytelnikowi pomaga wyobrazić sobie wykreowaną rzeczywistość. W „Weselu” dodatkowo służy podkreśleniu przepaści między środowiskami wiejskim i miejskim.

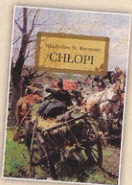
O co może zapytać komisja?

O narrację w „Chłopach”. Według badaczy literatury, np. Kazimierza Wyki, w powieści występuje trzech narratorów: stylizator młodopolski, wsiowy gaduła i realistyczny obserwator. Przeważają partie narracji wypowiedziane przez wsiowego gadułę i to właśnie w tych partiach narracji występuje stylizacja. Żaden z narratorów nie jest uczestnikiem wydarzeń (narracja trzecioosobowa).

O poziomy, na których występuje dialektyzacja (wszystkie poziomy języka: fonetyka, leksyka, fleksja, składnia).

O to, czy utwory „Chłopi” i „Wesele” są w całości napisane gwara (nie, tylko niektóre partie tekstu, i nie są pisane gwara, lecz stylizowane na gwara, czyli do niej upodobnione pod wieloma względami) oraz o to, czy język „Chłopów” odpowiada konkretnej gwarze (nie, ale dużo czerpie z gwary łowickiej).

O rodzaje literackie, jakie reprezentują „Chłopi” (epika) i „Wesele” (dramat) oraz wynikające różnice między utworami (w „Weselu” nie ma partii narratorki, w „Chłopach” didaskaliów).



Zadanie 2 – związane z tekstem ikonicznym

Jakie refleksje na temat życia wyrażają twórcy w swoich dziełach? Odpowiedz na przykładzie interpretacji obrazu Edvarda Muncha „Krzyk” i dowolnego tekstu literackiego.

Przykładowa realizacja tematu

Wstęp:

Dzieło norweskiego malarza Edvarda Muncha, prekursora ekspresjonizmu, zatytułowane „Krzyk” budzi wielki niepokój odbiorcy, jest, jak chce tytuł, krzykiem cierpiącego człowieka.

Teza:

Obraz oddaje niepokój egzystencjalny człowieka, podobnie jak wiele utworów literackich, np. „Koniec wieku XIX” Kazimierza Przerwy-Tetmajera. Oba teksty korespondują z nastrojami końca XIX i początku XX wieku, atmosferą epoki modernizmu.

Opis obrazu:



Dzieło Muncha przedstawia podobną do szkieletu, zredukowaną sylwetkę krzyczącego człowieka na moście, w tle spokojne sylwetki dwóch ludzi i przesycone krwistą czerwienią niebo. Wydaje się, że człowiek, którego kształt głowy przypomina czaszkę, a twarz wyraża ból i przerażenie (otwarte usta krzyczą, oczy są puste), łączy się w krzyku z naturą, ale to nie przynosi mu ulgi. Wręcz przeciwnie, faliste linie napierają na sylwetkę i zdają się potęgować strach. Ogromną rolę odgrywają kolory – czerń sylwetki kontrastująca z jasnością głowy, krwista czerwień nieba oraz symbole – most, głowa przypominająca czaszkę, zachód słońca, przenikanie przez ciemną sylwetkę człowieka czerwonych linii (krzyku?).

Interpretacja:

Obraz można interpretować jako doświadczenie człowieka odczuwającego przerażający ból istnienia (a może przerażenie jego kruchością) oraz wielką samotność. Wydaje się, że cały ukazany

na płótnie człowiek jest krzykiem, jego jestestwo wpełnia ból, który przepelnia napierający na człowieka krajobraz. Niezdeformowane, choć także ujęte symbolicznie sylwetki dwóch ludzi, znajdujących się na moście, nie wydają

się człowiekowi bliskie, nie nosią pomocy, nie pomagają przewyczyć jego samotności. Most może symbolizować przejście, drogę, zachód słońca – kres, czerwień – krew, cierpienie, czerń – przerażenie, żalobę, śmierć.

Przykład z tekstu literackiego:

Do refleksji nad sensem istnienia skłania też wiersz Kazimierza Przerwy-Tetmajera „Koniec wieku XIX”. Przepelniony jest pesymizmem i poczuciem bezsilności, beznadziei. Człowiek końca wieku XIX nie widzi już sensu żadnych działań, czuje się jak mrówka zruczona na tor, która nie jest w stanie walczyć z nadjeżdżającym pociągiem. Nie wystarczy mu żadna z dotychczasowych ideologii, religii, nie wypracował broni przeciwko złu.

Wnioski:

Pesymizm wiersza Tetmajera i obrazu Muncha korespondują ze sobą, choć człowiek Muncha ma jeszcze siłę, by krzyżeć, mówić w wierszu, peten rezygnacji, nie jest zdolny nawet do tego.

Podsumowanie:

Zarówno wiersz Tetmajera, jak i obraz Muncha przekazują refleksje, że życie człowieka jest pełne niepokojem i bezsensowne, przepełnione bólem i cierpieniem, człowiek jest skazany na klęskę. To refleksja niestychniejąca pesymistyczna.

O co może zapytać komisja?

O to, co znaczy słowo prekursor – ktoś, kto wyprzedza swoją i zapowiada kolejną epokę, prąd w literaturze czy sztuce.

O to, czym jest ekspresjonizm (tendencja w awangardowej sztuce europejskiej ukształtowana około 1910 r. w Niemczech). Ekspresjoniści potęgowali środki wyrazu, eksponowali emocjonalne napięcie, posługiwali się kontrastem, hiperbolą (przesadną) i groteską. Ekspresjoniści zwracali się ku symbolice i wizyjności, odchodzili od naturalizmu i realizmu. W malarstwie operowali wyraźną, wygiętą linią, mocnymi barwami, często słonecznymi i pogłębionymi cieniami. Ekspresjonizm skupiał się na oddaniu bólu istnienia.

Do jakiego innego dzieła może odwołać się uczeń w zadaniu 2?

Do piosenki Jacka Kaczmarskiego „Krzyk” inspirowanej obrazem Muncha, ze względu na tych samych bohaterów piosenki i obrazu, i wielką ekspresyjność dzieł. Do dzieł egzystencjalistów, np. do powieści „Dzuma” Alberta Camusa czy jego eseju „Mit Szyfła” – te teksty skupiają się na postawie człowieka wobec cierpienia i jego wyborach życiowych, ciągłym obcowaniu ze śmiercią i bólem, również na jego samotności oraz konieczności radzenia sobie ze stanem ustawicznej samotności i cierpienia.

UWAGA!

Fragment „Chłopów” znajdziesz na www.cogito.com.pl w zakładce Szkoła / Matura.